

DANSUL URSULUI

LA DANSE DE L'OURS

FPDL 2010

DATELE EDIȚIEI /

INFORMATIONS ÉDITORIALES

Coordonator proiect / *Coordinatrice du projet*: Nicoleta RAȚĂ
Redactori texte / *Rédacteurs des textes*: Nicoleta RAȚĂ, Richard EDWARDS, Mihai OROVEANU, Eugen SĂVULESCU, Nadina PASCARIU, Iaromira POPOVICI
Traducere în franceză / *Traduction des textes en français*: Florina HARET
Traducere în română / *Traduction des textes en roumain*: Nadina PASCARIU
Corectură română / *Correctrice pour les textes en roumain*: Elena SMEIANU
Corectură franceză / *Correcteur pour les textes en français*: Richard EDWARDS
Fotografii / *Photographies*: Dragoș LUMPAN, Mihai OROVEANU (arhiva personală / *archives personnelles*), Arpad ZACHI, Laurențiu CIOCÎRLAN
Editare, design și tipărire / *Direction éditoriale, graphisme et impression*: Fundația Arhitext design / *Fondation Arhitext design*

CUPRINS / *CONTENU*

Hartă Horezu

La carte de Horezu

UCRAINA
Siret
E85
Borș
E60
Oradea
Albița
E58
UNGARIA
MOLDOVA
Nădlac
E68
Timișoara
HOREZU
SERBIA
Moravița
E70
București
Constanța
BULGARIA
Giurgiu
Vama Veche
E87
MAREA NEAGRĂ

Privește Horezu

Regarde Horezu

NICOLETA RAȚĂ

Marea provocare a proiectului «Privește Horezu» a fost integrarea creativă a obiectivelor care se axează pe revitalizarea patrimoniului cultural prin efortul colectiv al echipei de proiect pasionate și a unor colaboratori de excepție, care au adus fiecare o perspectivă inovatoare asupra desfășurării activităților.
Pentru Fundația Parteneri pentru Dezvoltare Locală – FPDL, acesta proiect este un demers de dezvoltare locală, prin care membrii comunității, în special tânăra generație, au descoperit prin interacțiunea cu echipa de proiect și activități educativ artistice, valori și resurse locale pe lângă care treceau nepăsători și au învățat să le aprecieze și să le protejeze.

La grande ambition du projet «Privește Horezu» a été l'intégration créative des objectifs qui sont axés sur la revitalisation du patrimoine culturel par l'effort collectif d'une équipe de projet passionnée et des collaborateurs exceptionnels, qui ont chacun apporté une perspective innovatrice sur le déroulement des activités.
Pour la Fondation Partenaires pour le Développement Local – FPDL, ce projet est une démarche de développement local, à travers laquelle les membres de la communauté, surtout la jeune génération, ont découvert, par l'intermédiaire de l'interaction avec l'équipe de projet et des activités éducatives at artistiques, des valeurs et des ressources locales qu'ils ignoraient auparavant et qu'ils ont maintenant appris à apprécier et à protéger.

RICHARD EDWARDS

Patrimoniul – e moștenirea noastră. El aparține fiecăruia dintre noi, fie el localnic sau vizitator. De aceea este esențial să îl cunoaștem și, mai ales, să-l păstrăm viu. Ursarii secolului al XIX-lea s-au integrat prin această pictură în cotidianul bisericii și al comunității horezene. Astăzi am chemat artiști să privească; operele lor contribuie la chemarea care ne e dată.
Cu acest trecut, și cu acest nou prezent, să urmăm proiectele noastre de viitor preluând moștenirea în viața de azi și în cea de mâine. Aceasta înseamnă «Privește Horezu».

Le patrimoine, c'est notre héritage. Chacun de nous, les habitants comme les visiteurs, en est propriétaire. Il est alors essentiel de le connaître, et surtout de continuer à le faire vivre. Les Ursari du XIXème siècle sont venus s'inscrire avec cette peinture dans le quotidien de l'église et de la communauté de Horezu. Aujourd'hui, nous avons invité des artistes avec leur regard; leurs oeuvres participent à l'espérance qui nous est offerte.
Avec ce passé, et ce nouveau présent, poursuivons la fabrique de notre avenir en le mariant à notre vie contemporaine et future. C'est là le projet «Privește Horezu».

MIHAI OROVEANU

Am să vă spun o istorioară: acum vreo 45 ani, într-o duminică de toamnă, trezit din somn la 4 dimineața, ajunsesem la gara Titan – de fapt un peron și un ghișeu, pe undeva pe lângă Uzinele Malaxa. Mă urcasem în trenul de Oltenița, unde echipa de rugby din care făceam parte trebuia să întâlnească viteaza echipă a șantierului naval din localitate. Am adormit imediat după plecarea trenului și am fost trezit de niște chicoteli înfundate. Am deschis ochii și în fața mea, pe bancheta de lemn a clasei a III-a, stând ca tot bărbatul, îmi arunca priviri nepăsătoare un urs enorm, cu mărgele la gât, care se scărpina, supravegheat de un țigan bătrân. Acesta îl ținea din scurt de un lanț ce cobora din belciugul prins de nasul fiarei. Țiganul m-a întrebat: *n-ai niște jumări? Îi plac jumările*. N-am putut să-i ofer decât sandviciul cu parizer pe care mi-l pregătise bunică-mea. L-am întrebat unde se duce și mi-a spus că trebuie să ajungă în Bulgaria, că era fugărit de miliție pentru că se dăduse un decret prin care se interzicea folosirea lui Moș Martin în tămăduirea reumatismelor de la sate. În așteptarea momentului prielnic pentru trecerea Dunării, ursul și ursarul au urmărit din tribună meciul nostru. Între timp aflasem că omul și fiara veneau din nordul Olteniei, iar mai târziu am fost surprins să aflu că în toponimia locală existau mai multe referințe la Regele Pădurii. Astfel, înainte să descopăr Ursarii de lângă Horezu, am descoperit satul Urși ceva mai la sud, cu o interesantă biserică de lemn, care de curând a început să fie restaurată. De fapt, țiganii ursari erau fierari și până la dezrobire se bucurau de mai multă libertate decât țiganii mânăstirilor din zonă și de dreptul de a se deplasa. Există o legătură între urs și oaie: unde sunt urși sunt și oi, și invers. De ce nu și pictori? Primii dintre ei, anonimi, au pictat ursari pe biserica satului cu același nume. Alții și-au amintit despre frecvența acestor apariții animaliere în pictura universală. Pentru Vladimir Șetran tema oilor este un exercițiu tandru, nu fără legătură cu amintirile lui din copilărie. Pentru Gorzo, cușmele ursarilor devin elemente definitorii ale unui mod de a gândi, nu tocmai simplu; iar enorma pânză pe care o prezintă este un flatant îndemn pentru membrii Fundației din care facem parte. Lumpan a însoțit mult timp turmele în transhumanță. Fotografiile lui transformă turma de oi într-un fel de peisaj marin. Cati Vrana pune în miticul ceaun, printre galbeni, un urs rampant. Aceste interpretări diverse și neașteptate pot fi ciudate pentru foarte mulți, dar nu și pentru cei care își aduc aminte că suntem pe tărâmurile lui Tzara și Eugen Ionescu. Din această lume suntem aduși cu picioarele pe pământ de somptuozitatea livezilor de la Horezu, de varietatea fructelor, de subtilul gust al dulcețurilor, al brânzeturilor și al prietenoasei țuici.

Vă invităm așadar să împărtășiți cu noi toate acestea, dar și hazul și perfecta ospitalitate a harnicelor noastre gazde.

Je vais vous raconter une petite histoire: voici il y a 45 ans environ, par un dimanche d'automne, levé a 4 heures du matin, je suis parti pour la gare Titan, qui était en fait un quai avec un guichet, quelque part dans la proximité des Usines Malaxa. J'ai pris le train pour Oltenița, où l'équipe de rugby dont je faisais partie devait se confronter à la vaillante équipe du chantier naval de cette localité. Je me suis endormi dès que le train est sorti de la gare et je fus réveillé par des rires étouffés. J'ouvris les yeux et je vis sur la banquète d'en face, assis comme il sied à un homme et me regardant d'un oil impassible, un énorme ours portant un collier de perles en verre autour du cou, qui se grattait, surveillé par un vieux gitan. Celui-là le tenait par une chaine courte, qui descendait d'un anneau en métal pris à son nez. Le gitan me demanda: as-tu des rillettes? Il adore les rillettes. Je ne pus lui offrir que le sandwich au salami que m'avait préparé ma grand-mère. J'ai demandé ou ils allaient et le vieux gitan me répondit qu'ils voulaient aller en Bulgarie, car ils étaient poursuivis par la milice à cause d'un récent décret qui interdisait le recours à l'ours en tant que moyen de combattre les rhumatismes dans les villages (une croyance populaire dit que si l'ours te marche ou roule sur ton dos, cela guérit des rhumatismes). En attendant le moment propice pour la traversée du Danube, le gitan et son ours se sont assis dans la tribune pour regarder notre match. J'ai appris que l'homme et la bête venaient du nord de l'Olténie; plus tard, j'ai été intrigué d'apprendre qu'il y avait des nombreuses références au Roi des forêts dans la toponymie locale. Ainsi, avant de découvrir le village Ursari («Montreurs d'ours») près de Horezu, j'ai découvert le village Urși («Les ours») un peu plus au sud, avec une intéressante église en bois, dont la restauration vient de commencer. En fait, les gitans montreurs d'ours étaient des forgerons et jouissaient avant leur libération d'une plus grande liberté que les gitans des monastères, ainsi que du droit de se déplacer. Il y a une relation étroite entre l'ours et la brebis: là ou il y a des ours, il y a des brebis, et l'inverse. Pourquoi pas entre eux et les peintres? Les premiers d'entre eux, anonymes, ont peint des montreurs d'ours sur les murs extérieurs de l'église du village du même nom. D'autres se sont rappelés la fréquence de ces apparitions animalières dans la peinture universelle. Pour Vladimir Şetran le thème des brebis est un exercice tendre, non sans liaison avec ses souvenirs d'enfance. Pour Gorzo, les bonnets de fourrure des montreurs d'ours deviennent des attributs indicatifs d'une manière de penser, qui n'est pas aussi simple que l'on serait tenté de croire; l'énorme toile qu'il présente est, à sa façon, un stimulant adressé aux membres de notre Fondation. Lumpan a longtemps accompagné les troupeaux en transhumance. Ses photographies transforment les troupeaux des brebis en une sorte de paysage marin. Cati Vrana introduit dans le chaudron mythique, parmi les pièces d'or, un ours rampant. Ces interprétations variées et inattendues peuvent surprendre d'aucuns, mais non ceux qui n'oublient pas que nous sommes au pays de Tzara et Eugène Ionesco. Nous sommes ramenés sur terre par la somptuosité des vergers de Horezu, la variété des fruits, le goût exquis des confitures, des fromages de chèvre et de mouton et de la conviviale tzuica.

Vous êtes donc conviés à les partager avec nous, tout en vous réjouissant de l'humour et de la parfaite hospitalité de nos hôtes et hôtesses, auxquels et auxquelles nous devons ces gourmandises.

EUGEN SĂVULESCU

Trecătorul vrednic ajuns în ținuturile horezene, căutător sincer al autenticului românesc nealterat, se convinge cu ușurință că este pe calea cea bună. Spiritul eliberat de lutul ars al vaselor de ceramică, de zidurile seculare ale mânăstirilor și schiturilor, de munții semeți brăzdați de ape cristaline, țâșnește spre sufletul pribeagului pentru a-i răsplăti slăbiciunea în fața ispitelor istoriei, culturii, materiei în forma ei cea mai fericită. El are privilegiul să experimenteze împrumuturi reciproce inevitabile cu spațiul care îl inconjoară și îl adoptă, empatic și telepatic.
Iar noi, trecătorii ce trăim aici, plămădiți din același lut al ceramicii de Hurez, celebrăm în fiecare clipă Diversitatea unui Univers numit Horezu.

Le passant diligent arrivé dans la contrée de Horezu, chercheur sincère de l'authentique roumain inaltéré, se rend compte facilement qu'il est sur le bon chemin. L'esprit délivré par l'argile des objets de céramique, par les murailles séculaires des monastères et des hermitages, par les montagnes grandioses, sillonnées d'eaux limpides, surgit vers l'âme du voyageur pour récompenser son aspiration vers les tentations de l'histoire, de la culture, de la matière, dans sa forme la plus heureuse. Il a le privilège d'expérimenter des emprunts réciproques inévitables avec l'espace qui l'entoure et l'adopte, empathiquement et télépathiquement.
Et nous, les passants qui vivons dans cet endroit, modelés dans la même argile que la céramique de Hurez, nous célébrons à chaque instant la diversité d'un univers nommé Horezu.

NADINA PASCARIU

Pe văluritele meleaguri ale Horezului, întretăiate de zeci de râuri și izvoare și roditoare de multe și minunate vietăți și plante, ca și pământuri bune prin ele însele a fi modelate și transformate de om în frumoase lucrări de ceramică, unde ne-a rămas scrisă în lemn și piatră taina propriei noastre istorii și vechimi, sub acoperișuri de șiță și turle care se ivesc dintre brazi, în zidiri care încă mai știu să rimeze cu natura dimprejurul lor, am întâlnit copii în a căror privire cerul senin și adânc s-ar pierde ca o nimica toată și bătrâni care încă mai cunosc glasul pământului, care, la rândul lui, încă le mai vorbește. Dar cei de vârstă medie, cei tineri, nu mai știu dacă să rămână sau să plece... ce să învețe și ce să muncească... ce e al lor din ce e al lor...
Iar eu, venind aici ca o străină la început, și primind blândețe mângâietoare și aer întăritor, și mulțumire sufletească de la frumosul pe care l-am recunoscut ca fiind cel adevărat, m-am apropiat de aceste dealuri și văi, și munți și oameni, și case și livezi... și mi-am dorit să putem face din acest colț de lume un loc de rămas; mai ales ca să nu se piardă acea lumină din ochii copiilor când vor crește. Asta reprezintă pentru mine acest proiect.

Dans l'ondoyante contrée de Horezu, sillonnée par des dizaines de rivières et de sources et engendrant de nombreuses et de merveilleuses créatures et plantes, tout comme des terres bonnes en elles-mêmes pour être modelées et transformées par l'homme dans de beaux objets de céramique, où le bois et la pierre gardent inscrit le secret de notre histoire et durée, sous des toits couverts de lattes et des clochers qui apparaissent du milieu des sapins, dans des constructions qui savent toujours rimer avec la nature qui les entoure, j'ai rencontré des enfants dans le regard desquels le ciel serein et profond se perdrait comme un rien et des vieux qui connaissent encore la voix de la terre, qui, à son tour, leur parle encore.
Mais les adultes et les jeunes ne savent plus s'il faut rester ou partir... ce qu'il faut apprendre et ce qu'il faut travailler... ce qui leur appartient de ce qui leur appartient... Et moi, qui y suis venue comme une étrangère au début, et qui y ai reçu de la gentillesse caressante et de l'air réconfortant, et de la satisfaction dans l'âme pour cette beauté que j'ai reconnue comme la vraie, je suis devenue plus proche de ces collines et de ces vallées, des montagnes, et des hommes, et des maisons, et des vergers... et j'ai désiré qu'on puisse faire de ce coin de monde un endroit où l'on reste; surtout pour que cette lumière des yeux des enfants ne disparaisse pas lorsqu'ils seront grands. Voilà ce que ce projet représente pour moi.

IAROMIRA POPOVICI

Istoricul orașului Horezu, al bisericii Covrești-Olari și al frescei cu ursari

Historique de la ville de Horezu, de l'église Covrești-Olari et de la fresque avec des gitans montreurs d'ours

Horezu este menționat pentru prima oară în documentul dat la Râmnic în 5 septembrie 1487 de către voievodul Vlad Călugărul. Satul este apoi donat de Constantin Brâncoveanu Mănăstirii Hurezi.Se pare că denumirea sa provine de la numele de «ciuhurez», pasăre asemănătoare bufniței care populează pădurile din jur. Numele de Hurezi a aparținut, inițial, localității Romanii de Jos (acum componentă a orașului Horezu), pe valea râului cu același nume, despre care se pomenește în secolul al XV-lea. Descoperirile arheologice din zona Ferigile, din apropiere, demonstrează că aici au existat așezări umane încă din veacul al IX-lea și al XIII-lea. Regiunea subcarpatică a actualei zone Horezu a făcut parte din Cnezatul lui Farcaș, menționat documentar prin Diploma regelui Bela al IV-lea al Ungariei. Dezvoltarea așezărilor din zonă se leagă de traseele de transhumanță, de cele ale haiducilor care traversau zona și de Drumul Sării care pornea de la Ocnele Mari, trecea prin Pietrarii de Jos și, din Horezu, continua către Slătioara și ajungea la Cernești. Așezarea înflorește în special după anul 1780, când devine cunoscută ca «Târgul Horezu», centru de plasă, apoi reședință de raion. Odată cu noua împărțire administrativ-teritorială din 1968, este declarată oraș, fiindu-i anexate ulterior și satele din împrejurimi, printre care și Olari, în care se găsește biserica Covrești-Olari. Biserica Olari-Covrești, având hramurile «Sf. Ierarh Vasile cel Mare», «Sf. Voievozi Mihail și Gavriil» și «Sf. Împ. Constantin și Elena» a fost construită în 1826 de Stanciu Covrea. Aceasta nu poate fi încadratată într-un stil arhitectural aparte, fiind mai curând tipică pentru cele sătești de început de secol al XIX-lea: dreptunghiulară, încheiată spre răsărit cu o absidă semicirculară. În partea sa vestică, de-a lungul timpului, a fost improvizat un pridvor, la început deschis, acum închis cu sticlă. Construită din cărămidă și piatră de râu. În interior, păstrează împărțirea caracteristică: absida altarului, naos și pronaos. Deasupra pronaosului are un turn-clopotniță. Amplasarea acestuia astfel îi conferă simplitate: prin raportul creat între lungimea și înălțimea sa. Ineditul apare însă în modul de tratare al fațadelor bisericii, cunoscut fiind faptul că «la începutul secolului al XIX-lea, într-o perioadă de relativă pace și prosperitate economică, bisericile vâlcene s-au învelit în haina multicoloră a picturilor murale exterioare» (Andrei Paleolog, *Pictura exterioară din Țara Românească (secolele XVIII – XIX)*, Ed. Meridiane, București, 1984). Pictura murală realizată în tehnica «a fresco» o găsim pe laturile de nord, est și sud ale monumentului. Atât în interiorul, cât și exteriorul bisericii, «Ilie zugrav ot Teiuș semnând fațada bisericii Olari din Horezu» (Alexandru Paleolog) – semnătura sa fiind parțial păstrată pe latura de nord a monumentului. Zugravii din Teiuș sunt considerați creatori de școală: meșteșugul lor se caracterizează prin acuratețe a execuției, o bună cunoaștere a erminiilor și a legilor compoziției post-bizantine. Primele trei decenii ale secolului al XIX-lea, reprezintă, pentru Țara Românească «marea epocă» a picturii murale exterioare, moment în care s-au impus un program, o iconografie, stiluri și creatori. Meșterii români, de «țară», introduc două elemente noi: motivele decorative vegetale, compuse din frunze stilizate de stejar, iederă și flori de câmp; și realismul discret în realizarea portretelor, desacralizarea personajelor. În bisericile de țară din nordul Olteniei apar, către sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul sec. al XIX-lea teme noi, amplasate pe pereții exteriori: portrete de filozofi și sibile, alături de portrete de ctitori, preoți, călugări, negustori, țărani și meșteri, teme din folclor, scene de vânătoare. Și jocul ursului. În cazul bisericii Covrești-Olari găsim o asemenea reprezentare în dreptul ușii de acces în pridvorul bisericii. Scena «Jocul ursului» are o suprafață de 1,25 mp. Din relatările preotului paroh, prezența ei acolo se explică prin faptul că execuția sa a fost «plătită de către ursari»: aceștia au comandat zugravului «Jocul ursului», când, trecând pe stradă, au văzut că se lucrează la pictura murală exterioară. Tot preotul paroh susține ideea că ursarii sunt cei zugrăviți în imagine, pozând pentru compoziție. Dacă e să ne luăm după Andrei Paleolog (pp. 53-54, cap. Imaginea, subcap. *Fiziologul*), «Motivele reale ale înfățișării ursarilor pe fațadele unor biserici din Țara Românească nu sunt încă pe deplin lămurite. Eventuala lor participare cu sume de bani la ctitorire, fapt ce le-ar fi conferit drept de reprezentare, rămâne doar o ipoteză, de altfel, greu

de susținut, de vreme ce imaginea apare într-un context iconografic deosebit de complex, nicio reprezentare exterioară din Țara Românească neputând fi judecată solitar. Scenele, temele se întrepătrund și se completează reciproc lăsând să se întrevadă firul unor posibile narațiuni al căror sens de citire, uneori, greu îl mai deslușim.» Dacă motivul real al zugrăvirii unui asemenea subiect pe pereții exteriori ai unei biserici oltenești de secol XIX continuă să fie ambiguu, prezența ursului și a ursarilor acolo este o certitudine. Printre temele religioase și filosofice, printre ornamentele vegetale și geometrice, «Jocul ursului» rămâne cel puțin pitoresc. Și capabil să dea naștere multor interpretări: artistice, istorice, mitologice...

Horezu est mentionné pour la première fois dans le document présenté à Rîmnic le 5 septembre 1487 par le voïvode Vlad Călugărul. Le village est ensuite donné par Constantin Brâncoveanu au Monastère Hurezi. Il apparaît que son nom provient du nom de «ciuhurez», oiseau similaire au hibou qui peuple les forêts qui l'entourent. Le nom de Hurezi a appartenu, initialement, à la localité Romanii de Jos (maintenant faisant partie de la ville de Horezu), sur la vallée de la rivière du même nom, qui est mentionnée au XV-e siècle.
Les découvertes archéologiques de la zone voisine de Ferigile démontrent qu'il y a eu ici des établissements humains dès les IX-e et XIII-e siècles. La région de l'actuelle zone de Horezu, située dans les Sub-Carpates, a fait partie du Cnezat de Farcaș, mentionné par le Diplôme du roi Bela IV d'Hongrie.
Le développement des localités de la zone est lié aux trajets de la transhumance, à ceux des brigands qui traversaient la région et au chemin du sel qui commençait à Ocnele Mari, traversait Pietrarii de Jos et, de Horezu, continuait vers Slătioara et arrivait à Cernești. La localité fleurit surtout après 1780, quand elle devient connue comme «Târgul Horezu», centre d'arrondissement, ensuite résidence de district. Avec la nouvelle division administrative-territoriale de 1968, elle est déclarée ville, ultérieurement lui étant annexés les villages des alentours, parmi lesquels Olari, où se trouve l'église Covrești-Olari.
L'église Olari-Covrești, consacrée à «Sf. Ierarh Vasile cel Mare», «Sf. Voievozi Mihail și Gavriil» et «Sf. Împ. Constantin și Elena» a été construite en 1826 par Stanciu Covrea.
Celle-ci ne peut pas être répertoriée dans un style architectural spécial, étant plutôt typique des églises rurales du début du XIXe siècle: rectangulaire, close à l'est par une abside semi-circulaire. Sur son côté ouest, au fil du temps, on a improvisé une véranda, initialement ouverte, maintenant fermée par des fenêtres. Elle est construite en brique et en pierre.
À l'intérieur elle garde la division caractéristique de ce type d'église: l'abside de l'autel, naos et pronaos. Au-dessus du pronaos il y a un clocher. Son emplacement particulier lui donne de la simplicité par le rapport créé entre sa longueur et sa hauteur.
L'inédit apparaît dans la façon de traiter les façades de l'église, étant connu le fait qu'«au commencement du XIXe siècle, dans une période de relative paix et de prospérité économique, les églises de Vâlcea se sont revêtues du vêtement multicolore des peintures murales extérieures.» (Andrei Paleolog, La Peinture extérieure de Valachie (siècles XVIII – XIX)*, Ed. Meridiane, Bucarest, 1984). La peinture murale réalisée dans la technique «a fresco» se trouve sur les côtés nord, est et sud du monument. Tant à l'intérieur, qu'à l'extérieur de l'église «Ilie zugrav ot Teiuș signant la façade de l'église Olari de Horezu» (Alexandru Paleolog) – sa signature étant partiellement conservée sur le côté nord du monument.*
Les peintres de Teiuș sont considérés comme des créateurs d'école: leur art est caractérisé par l'exactitude de la composition, une bonne connaissance des hermines et des lois de la composition post-byzantine. Les trois premières décennies du XIXe siècle représentent pour la Valachie «la grande époque» de la peinture murale extérieure, le moment où se sont imposés un programme, une iconographie, des styles et des créateurs. Les maîtres roumains «ruraux» introduisent deux nouveaux éléments: les motifs décoratifs végétaux, composés de feuilles stylisées de chêne, de lierre et des

fleurs de champs; et le réalisme discret dans la réalisation des portraits, la désacralisation des personnages. Dans les églises rurales du nord de l'Olténie, vers la fin du XVIIIe siècle et le commencement du XIXe siècle, des nouveaux thèmes, installés sur les murs extérieurs: des portraits de philosophes et de sybilles, à côté des portraits de fondateurs, prêtres, moines, marchands, paysans et maîtres, des thèmes du folklore, des scènes de chasse. Et la danse de l'ours.
Dans le cas de l'église Covrești-Olari, on trouve une telle représentation au niveau de la porte d'accès à la véranda de l'église. La scène «La danse de l'ours» a une surface de 1,25m^2. Selon les propos du curé de la paroisse, sa présence s'explique par le fait que son exécution a été «payée par les gitans montreurs d'ours»: ils auraient commandé au peintre «La danse de l'ours», quand, passant par la rue, ils l'avaient vu travailler à la peinture murale extérieure. C'est toujours le curé de paroisse qui soutient l'idée que les gitans montreurs d'ours ont posé pour la composition et c'est pourquoi ils y sont présents.
Si l'on en croit Andrei Paleolog (pp. 53–54, chapitre L'Image*, sous-chapitre* Le physiologue*), «Les raisons réelles de la présentation des gitans montreurs d'ours sur les façades de certaines églises de la Valachie ne sont pas encore entièrement éclairées. Leur éventuelle participation avec des sommes d'argent à la construction, ce qui leur eût donné le droit d'y être représentés, ne reste qu'une hypothèse, difficile à soutenir d'ailleurs, puisque l'image apparaît dans un contexte iconographique particulièrement complexe, aucune représentation extérieure de la Valachie ne pouvant être jugée isolément. Les scènes, les thèmes se mêlent et se complètent réciproquement, laissant s'entrevoir le fil de possibles narrations dont le sens de lecture est, quelquefois, difficile à dechiffrer.»*
Si la raison réelle de la peinture d'un tel sujet sur les murs extérieurs d'une église d'Olténie du XIX-e siècle continue à être ambiguë, la présence de l'ours et des gitans montreurs d'ours est une certitude. Parmi les thèmes religieux et philosophiques, parmi les ornements végétaux et géométriques, «La Danse de l'Ours» reste au moins pittoresque. Et capable de donner naissance à de plusieurs interprétations: artistiques, historiques, mythologiques…

IAROMIRA POPOVICI

Poveste cu doi ursari și un urs
Conte de deux gitans montreurs d’ours et d’un ours

Doi ursari din Horezu, pe la 1810, trăiau în pace la marginea moșiei Marii Mânăstiri. Erau ei ursari, adică se trăgeau, din tată-n fiu, de vreo două generații deja, din robi țigani îmblânzitori de urși. Robi, ai spune, nu e mare lucru: neam de oameni supuși și ascultători de voința altuia. Numai că, ursari fiind, erau, în fapt, mult mai liberi decât alții: umblând de colo până colo, aveau lumea aproape deschisă... Robi fiind, și încă la Marea Biserică, li se deschideau uși pe orișiunde: se spunea prin bătrâni că jocul lor îi vindecă pe cei neputincioși, alungă duhurile rele și readuce vremea bună... Ursarii noștri umblaseră mult cu ursul: acum cu unul adevărat. Luat de pui din pădure, de la mama lui. Nu umblaseră mereu cu ursul. Înainte, un alt țigan, din vecinătate, făcea pe ursul: lua de la vânătorii șatrei câte o piele de urs. Intra cu totul în ea. Privea prin găurile rotunde ale ochilor, respira prin nările largi, mormăia prin gura întredeschisă care dezvăluia colții fioroși. Împărțeau între ei câștigul dansurilor sale. Nu-i era frică de pielea animalului, deși auzise povești care mai de care mai spăimoase: că odată vârât în pielea lui, spiritul său te ia în stăpânire, și devii un soi de om-urs... Ursul ăsta poate fi un diavol, care te trage în adâncul apei, dacă te lași... Sau, dacă ești femeie, și te vede pe când ești borțoasă, sau pe când te iau durerile facerii, te chinuie și te sperie de poți muri înainte să-ți vină sorocul. Pentru copilul proaspăt născut, Moș Martin poate fi, dimpotrivă, de ajutor: o linguriță de unsoare de urs îl salvează pe acesta de ițele încâlcite ale ursitoarelor... Dar și pentru oamenii în toată firea, călcătura ursului e leac: se zice că aceasta vindecă și frigurile, și reumatismele... Odată ce ți-a intrat ursul în ogradă, și ți-a jucat, și tu și vitele tale aveți sănătate... Ciobanii și cred în urs, și le e teamă de el: de aceea îl poreclesc în toate felurile; dar mai curând Moș Martin, pentru că așa îl au mai pe aproape, ca pe un bunic... Zice că dacă intri în pielea lui, ești ca un zeu vechi, păgân... Numai că ursarii noștri nu voiau să fie păgâni... Ei auziseră că, în apropiere, se face o biserică nu prea mare, dar tare frumos zugrăvită. Și mai auziseră că nu-s bani destui pentru bisericuță. Acum aveau ursul lor adevărat. Țineau la el, ca la un frate. E adevărat că îi scoseseră dinții și ghearele, îi puseseră belciug în nas și-l făcuseră să joace pe metal încins... Dar acum știa să joace bine, și era de-al lor: mânca ce mâncau și ei, dormea în șură și-l luau peste tot... Doar ursul e ca omul: mănâncă ce mănâncă omul, stă în două picioare; dacă-l jupoi, zici că-i om, leit... Auziseră, de altfel, că omul se trage din urs... Că urșii vin, fură femei, și trăiesc cu ele... Se spunea chiar că o țigancă, rămânând borțoasă fără să aibă bărbat legiuit, s-a dus să se înece. Din apă i-a apărut un animal care i-a zis să nu se sperie, că va naște alt animal, care o să meargă pe două picioare. Fata a născut un urs. Țiganii din jurul ei l-au primit și l-au învățat să danseze. De atunci se zice că s-au făcut țiganii ursari... Cu ursul ăsta au câștigat bani frumoși... Doar ursul știe mai multe, chiar domesticit: de Stretenie, sau «Ziua ursului», ori «Ursina», pe 2 februarie, spune cum va fi vara ce va să vină: dacă e senin, cald și frumos, atunci vara o să fie caldă și îmbelșugată. De e frig, ninsoare sau viscol – răcoroasă și neroditoare. De streșinile picură, albinelor le va merge rău peste an și mierea va fi acră. 2 februarie e și sărbătoare creștină: Întâmpinarea Domnului. Intrarea Mariei și a pruncului Isus, la 40 de zile după nașterea lui, în templu... Și de Ziua Crucii, pe 2 august, e iar Ziua ursului: atunci nu se lucrează, că vine ursul și-ți strică tot... Dar nu e ursul chiar atât de rău. Și-a găsit și el nașul, când a fost lacom, de pește, cu vulpea. Și a rămas fără coadă... Ba mai rău, cu Dumnezeu și Sfântul Petru, a rămas și fără coadă și urechi: cele dintâi i-au rămas în miere, când Sf. Petru l-a tras din ea; și ce a de-a doua în mâna sfântului... Da’ ursul nu numai cu Dumnezeu și Sf Petru a avut de-a face, ci și cu Necuratul, pe care l-a învins: Diavolul cerând ca grâul să fie al lui, nimeni nu a avut inimă să-i stea împotrivă, în afară de urs. Acesta face rămășag cu dracul că îl va întrece la secerat, cu condiția ca dracul să secere cu mâinile, iar el cu picioarele dinapoi. Ursul câștigă și, în felul acesta, grâul rămâne sfânt. Așa că, ce s-au gândit ursarii? Să se ducă și ei la biserică, cu banii și ursul lor, că doar or fi primiți. Să fie și ei zugrăviți, cu Moș Martin, undeva pe bisericuță. N-or fi ei niște sfinți, dar nici mai păcătoși decât alții nu sunt. Și au nădejde în Dumnezeu. Cât despre ursul lor, acesta o fi știind ce-o fi știind: nu degeaba se culcă el, când vine vremea rea, și învie la loc odată cu primăvara... Și așa au ajuns cei doi ursari pe peretele bisericuței lui Stanciu Covrea, din Olari: în costumele lor albe, par mai curând doi ciobani... Ursul nu e cine știe ce fioros, mai curând ascultător... Iar dealurile pe care stau, cu copacii de pe ele, parc-ar fi din rai...

Aux environs de 1810, deux gitans montreurs d’ours de Horezu vivaient paisiblement au bord du domaine du Grand Monastère. Ils étaient des gitans montreurs d’ours, c’est-à-dire qu’ils étaient de père en fils, depuis deux générations déjà, des esclaves gitans qui apprivoisaient des ours. Des esclaves, on dirait, ce n’est pas grand-chose: des gens soumis, obéissant à la volonté de quelqu’un d’autre. Seulement, parce que, étant des gitans

montreurs d'ours, ils étaient en fait beaucoup plus libres que d'autres: en se déplaçant toujours, le monde leur était presqu'ouvert. Et comme ils étaient des esclaves, et même de la Grande Église, toutes les portes leur étaient ouvertes: des temps anciens, on disait que leur danse guérissait les infirmes, chassait les mauvais esprits et apportait le beau temps...
Nos gitans montreurs d'ours avaient beaucoup montré leur ours, devenu maintenant un ours adulte. A l'origine, ils l'avaient capturé dans la forêt, alors qu'il n'était qu'un ourson en le prenant à sa mère.
Ils n'avaient pas toujours montré l'animal. Auparavant, un autre gitan, du voisinage, imitait l'ours: il prenait une peau d'ours des chasseurs du campement. Il y entrait entièrement. Il regardait par les orifices ronds des yeux, il respirait par les larges narines, il grognait par la bouche entr'ouverte qui dévoilait les dents épouvantables. Ils partageaient ce qu'ils gagnaient avec ses danses.
Il n'avait pas peur de la peau de l'animal, bien qu'il eût entendu des contes des plus effrayants: qu'une fois, vêtu de sa peau, l'esprit de l'ours allait s'emparer de lui, et qu'il allait devenir une sorte d'homme-ours... Cet ours peut être un démon, qui tire au fond de l'eau ceux qui le laissent... Ou, s'il voit une femme enceinte ou en train de donner naissance à un enfant, il la tourmente et l'effraye au point de mourir avant son temps.
Pour l'enfant nouveau-né, au contraire, l'ours peut être un aide: une cuillerée de graisse d'ours peut le sauver des fils enchevêtrés des fées...
Mais pour les adultes aussi, être foulé aux pieds par l'ours est un médicament: on dit qu'il guérit la malaria, et les rhumatismes... Une fois l'ours entré dans la cour de quelqu'un, et qu'il fait sa danse, tant l'homme que ses animaux seront en bonne santé...
Les bergers croient à l'ours et le craignent: c'est pourquoi ils lui donnent toute sorte de noms; mais surtout «Moș Martin», parce que de cette façon ils le sentent plus proche, comme un grand-père...
On dit que celui qui se vêtit de sa peau devient comme un des anciens dieux païens...
Seulement nos deux gitans montreurs d'ours ne voulaient pas être des païens... Ils avaient entendu que près d'eux l'on construisait une église pas trop grande, mais avec de très belles peintures. Ils avaient aussi entendu qu'il n'y avait pas assez d'argent pour la finir. Maintenant ils avaient leur ours, un vrai. Ils l'aimaient comme un frère. C'est vrai qu'ils lui avaient arraché les dents et les griffes, qu'ils lui avaient mis un anneau en métal dans le museau et qu'ils l'avaient forcé à danser sur une plaque de métal surchauffé... Mais il savait maintenant bien danser, et il était comme l'un d'entre eux: il mangeait ce qu'ils mangeaient, il dormait dans la remise et ils le prenaient partout avec eux...
Car l'ours est comme l'homme: il mange les mêmes choses, il reste debout; quand on l'écorche, on pourrait jurer qu'il est un homme... Ils avaient entendu dire, d'ailleurs, que l'ours était l'ancêtre de l'homme... Que les ours

viennent, volent des femmes et ils vivent avec... On disait même qu'une gitane, étant enceinte sans être mariée, était allée se noyer. De l'eau était apparu un animal qui lui avait dit de ne pas s'effrayer, car elle allait donner naissance à un autre animal, qui marcherait debout. Elle a donné naissance à un ours. Les autres gitans l'ont reçu et l'ont appris à danser. C'est depuis lors, à ce qu'on dit, que les gitans sont devenus des gitans montreurs d'ours...

Ils ont gagné beaucoup d'argent avec cet ours...Car l'ours sait plein de choses, même s'il est apprivoisé: à la «Stretenie», ou «Jour de l'Ours», ou «Ursina», le 2 février, il dit comment sera l'été suivant: si le ciel est serein, et qu'il fait beau, alors l'été sera chaud et fertile. S'il fait froid, s'il neige ou qu'il y a des tempêtes de neige – l'été sera frais et infertile. Si les gouttières s'égouttent, les abeilles auront une mauvaise année et le miel sera aigre. Le 2 février est aussi une fête chrétienne: Fête de la Présentation de Jésus au Temple, l'entrée de Marie et de l'enfant Jésus, à 40 jours après sa naissance, au temple... Le Jour de la Croix, le 2 août, est de nouveau le Jour de l'Ours: on ne doit pas travailler, car l'ours arrivera et il détruira tout...

Mais l'ours n'est pas si mauvais que ça. Il a trouvé son maître, le renard, quand il a été glouton et qu'il a voulu manger trop de poisson... Et il a perdu sa queue... Pire, avec Dieu et Saint Pierre, il a perdu sa queue et ses oreilles: les dernières sont restées dans le miel, quand Saint Pierre l'a tiré de là, et la première dans la main du saint...

Et l'ours ne s'est pas confronté seulement à Dieu et à Saint Pierre, mais aussi au Diable, qu'il a vaincu: quand le Diable a prévendu le blé, personne n'a eu le courage de s'opposer, sauf l'ours. Celui-ci parie avec le diable qu'il moissonnera plus que lui, à condition que le diable emploie ses mains, et l'ours ses pattes arrières. L'ours gagne, et c'est ainsi que le blé reste sacré. De sorte que les gitans ont pensé de la façon suivante: ils devraient aller à l'église, avec leur argent et leur ours, car ils y seraient peut-être reçus. Qu'ils soient peints, avec l'ours, quelque part sur les murs de l'église. Ils ne sont pas des saints, mais ils n'ont pas plus de péchés que d'autres. Et ils ont de la confiance en Dieu.

Quant à leur ours, il doit savoir quelque chose: ce n'est pas pour rien qu'il se couche quand arrive le mauvais temps, et qu'il se réveille avec le printemps...

Et c'est comme ça que les deux gitans montreurs d'ours sont peints sur le mur de la petite église de Stanciu Covrea, d'Olari: dans leurs costumes blancs, ils ont plutôt l'air de deux bergers... L'ours n'est pas trop effrayant, mais plutôt obéissant... Et les collines peintes derrière eux, avec leurs arbres, semblent faire partie du Paradis...

IAROMIRA POPOVICI

Ursul,ursarii și jocurile lor...
L'ours, les gitans montreurs d'ours («Ursari») et leurs danses...

Prezența ursului și a ursarilor în pictura murală exterioară a bisericii Olari-Covrești poate avea o explicație logică: ursarii au contribuit la suma alocată construirii locașului și, în schimb, și-au cerut dreptul la neuitare. În ciuda condiției lor umile (erau robi domnești), ursarii și-au câștigat un loc la categoria «ctitori», apărând într-un soi de tablou votiv. Interpretarea rațională reprezintă doar un prim nivel, cel mai pragmatic. Hermeneutica ursului și a ursarilor poate merge, însă, mult mai departe: Maria Golescu (în articolul *Biserica din Viorești*, revista «Boabe de grâu», anul IV, nr-ul I, 1933 (pp. 25 – 30)) afirmă că ursul, în jocul său, simbolizează «mânia pedepsită». Andrei Paleolog (*Pictura exterioară din țara Românească (secolele XVIII – XIX)*, Ed. Meridiane, București, 1984) vorbește, dimpotrivă, de rolul curativ al ursului: acesta, în credințele populare, alungă toate relele: «bolile, farmecele și dracii». Se pare că ursul, în special la popoarele carpato-balacanice, e considerat un animal sfânt, binefăcător: în credințele lor intră tradiții de medicină magică care atribuie ursului și pielii sale puteri supranaturale. În alte zone ale Europei, ursul este considerat o expresie a întunericului. În mitologia greacă o întovărășește pe Artemis, este adesea forma pe care zeița o ia în aparițiile ei pe pământ. Ursul este deci un animal lunar, face parte din simbolurile inconștientului chtonian. Ursul e deja departe de simplul patruped brun deschis până la negru brumat, care mormăie puternic atunci când este deranjat de om...El se situează undeva între hieratic și diabolic, între bine și rău, într-o simbolistică sacră. Pendularea sa între două lumi și două semnificații face din urs și un posibil alter ego al omului: în folclorul multor popoare, prestigiul ursului derivă și din asemănarea sa cu omul. Este considerat strămoșul speciei omenești: în timp ce majoritatea mitologiilor indo-europene, incluzând-o și pe cea românească, susțin originea umană a ursului, cele non indo-europenene, precum cele ale unor grupuri din Siberia, fino-ugrice sau ale indienilor nord-americani afirmă că ursul este strămoșul omului. Nici un alt animal autohton nu seamănă mai mult cu omul decât ursul. Asemănarea izbitoare a unui urs jupuit cu corpul uman producea probabil o impresie puternică asupra vânătorului. Aceasta este sursa câtorva legende despre originea umană a ursului. Într-una românească, ursul era om, fiul sau fiica unui preot care s-a acoperit cu blană pentru a-l speria pe Dumnezeu, sau un morar care, sfătuit de Diavol, și-a întors invers cojocul din blană de oaie și s-a ascuns sub un pod; când Dumnezeu a trecut, l-a speriat. Atotputernicul l-a blestemat să rămână cum era și de atunci avem urși pe pământ. Față de alter ego-ul său sălbatic, omul și-a construit, de-a lungul timpului, diverse reacții: i-a conferit nume «conspirative» (Moș Martin și Nenea Martin, Gavril, Dihania, Jucăușul, Greul pământului și Urechi de țol, Ancuța pentru ursoaică); a râs de el în povești și legende (și-a pierdut coada datorită vulpii...); și a încercat să-l supună și îmblânzească. Jocul ursului intră, evident, în cea din urmă categorie. Când spui că omul a încercat să-l îmblânzească, te gândești la o formă prietenoasă de apropriere, așa cum Micul prinț al lui Saint-Exupery voia să facă cu vulpea lui: nu e nicidecum cazul aici...Se pare că metodele prin care urșii erau învățați să danseze erau dintre cele care, azi, ar provoca proteste majore din partea organizațiilor de protecție a animalelor: mai întâi era imobilizat pentru a i se introduce belciugul în nas sau în buza superioară fără niciun fel de anestezie, apoi i se smulgeau ghearele și caninii pentru a nu mai putea să riposteze în niciun fel. Belciugul și lanțul asigurau supunerea animalului. Dresajul propriu-zis se făcea forțându-l să pășească pe o suprafață de metal încins, pe care acesta în mod natural se ridica în două labe și țopăia «pentru a evita să-și ardă tălpile». În același timp stăpânul cânta o melodie la acordeon sau la vioară. În timp, ursul își dezvolta un reflex pavlovian: de câte ori auzea melodia respectivă se ridica în două labe și «dansa» de teama arsurilor la tălpi. Jocul cu ursul dresat se pare că a apărut în perioada feudală, dublându-l pe cel cu masca de urs. Nu are nimic de-a face cu cel pantomimic al ursului considerat sacru în vechea cultură carpatică, fiind mai curând spectacular (dar dobândind, în timp, anumite valențe magice). Țiganii sunt cei care au răspândit meșteșugul în întreaga Europă, o parte din ei specializându-se, devenind țigani ursari. Se pare că ultimii urși dansatori au fost confiscați țiganilor bulgari în 1993, dar nu este exclusă posibilitatea ca ei să mai existe încă în zone izolate din Balcani. Dacă jocul cu ursul dresat e crud și mai degrabă spectacol, cel cu măști-costume de urs e mai evident plasat în sfera simbolismului sacru: simbol al triumfului vieții asupra morții, datorită somnului său de iarnă, ursul a devenit și unul al reînnoirii timpului. Masca de urs trimite și la ritualuri dacice care presupuneau îmbrăcarea rituală a unei piei de urs pentru întărirea legăturii simbolice cu Zalmoxis (Romulus Vulcănescu, *Măștile populare*, Ed. Științifică, București, 1970). Toate aceste posibile semnificații ale sale, majoritatea precreștine, fac din «Jocul ursului» de la Covrești-Olari un «text» cu atât mai greu de interpretat. Și cu atât mai atipic pentru contextul său: cel al picturii exterioare unei biserici ortodoxe. Diversitatea mitologiei picturii o face cu atât mai interesantă: de conservat, privit și studiat.

La présence de l'ours et des gitans montreurs d'ours dans la peinture murale extérieure de l'église Olari-Covrești peut avoir une explication logique: les gitans montreurs d'ours ont contribué pour la somme allouée à la construction de l'église et, en échange, ils ont demandé leur droit à l'immortalité. En dépit de leur condition humble (ils étaient des esclaves du prince régnant), les gitans montreurs d'ours ont gagné leur place dans la catégorie «fondateurs», apparaissant dans une sorte de tableau votif.

L'interprétation rationnelle représente seulement un premier niveau, le plus pragmatique. Mais l'herméneutique de l'ours et des gitans montreurs d'ours peut aller beaucoup plus loin: Maria Golescu (dans l'article Biserica din Viorești, magazine «Boabe de grâu», année IV, no. I, 1933 (pp. 25–30)) affirme que l'ours, dans sa danse, symbolise «la colère punie». Andrei Paleolog (Pictura exterioară din Țara Românească (secolele XVIII–XIX), Ed. Meridiane, București, 1984) parle, au contraire, du rôle curatif de l'ours: celui-ci, dans les croyances populaires, chasse tous les maux: «les maladies, les ensorcellements et les diables».

Il semble que l'ours, surtout chez les peuples carpato-balkaniques, soit considéré comme un animal sacré, bienfaisant: leurs croyances incluent des traditions de médecine magique qui attribuent à l'ours et à sa peau des pouvoirs surnaturels. Dans d'autres zones de l'Europe, l'ours est considéré comme une expression des ténèbres. Dans la mythologie grecque, il accompagne Artemis, c'est souvent la forme que la déesse emprunte dans ses apparitions terrestres. L'ours est donc un animal lunaire, il fait partie des symboles de l'inconscient chtonien. L'ours est, déjà, loin du simple quadrupède brun clair jusqu'au noir brumé, qui grogne fort alors qu'il est dérangé par l'homme... Il se situe quelque part entre le hiératique et le diabolique, entre le bien et le mal, dans une symbolistique sacrée. Sa pendulation entre deux mondes et les deux significations transforment l'ours dans un possible alter-ego de l'homme: dans le folklore de beaucoup de peuples, le prestige de l'ours dérive aussi de sa ressemblance avec l'homme. Il est considéré comme l'ancêtre de l'espèce humaine: alors que la plupart des mythologies indo-européennes, celle roumaine y comprise, soutiennent l'origine humaine de l'ours, celles non-indo-européennes, comme celles de groupes de la Siberie, fino-ugriques ou des indiens nord-américains affirment que l'ours est l'ancêtre de l'homme. Aucun autre animal autochtone ne se ressemble autant à l'homme que l'ours. La ressemblance frappante d'un ours écorché au corps humain devait produire une profonde impression sur le chasseur. Telle est la source de quelques légendes sur l'origine humaine de l'ours. Dans une légende roumaine, l'ours était un être humain, le fils ou la fille d'un prêtre qui s'est couvert de fourrure pour effrayer Dieu, ou un meunier qui, conseillé par le Diable, avait retourné son touloupe en peau de mouton et s'était caché sous un pont; quand Dieu y est passé, il L'a effrayé. Le Tout-Puissant l'a maudit et il est resté tel qu'il était, et c'est depuis lors qu'il y a des ours sur la terre.

Vers son alter-ego sauvage, l'homme s'est construit, au fil du temps, diverses affectations: il lui a donné des noms «conspiratifs» (Pour le mâle, Moș Martin et Nenea Martin, Gavril, Dihania, Jucăușul, Greul pământului et Urechi de țol, Ancuța pour la femelle); il s'est moqué de lui dans des contes et des légendes (il a perdu sa queue à cause du renard...); et il a essayé de le soumettre et de l'apprivoiser.

La danse de l'ours rentre, évidemment, dans la dernière catégorie. Quand on dit que l'homme a essayé de l'apprivoiser, on pourrait penser à une forme amicale de rapprochement, comme celle que le Petit Prince de Saint-Exupéry voulait employer avec son renard: ce n'est nullement le cas ici... Il semble que les méthodes employées pour apprendre aux ours à danser étaient parmi celles qui, de nos jours, provoqueraient des protestations majeures de la part des organismes de protection des animaux: il était premièrement immobilisé pour lui introduire un anneau de métal dans le museau ou dans la lèvre supérieure sans aucune anesthésie, ensuite on lui arrachait les griffes et les canines pour qu'il ne puisse riposter d'aucune façon. L'anneau en métal et la chaîne assuraient l'obéissance de l'animal. Le dressage proprement-dit se faisait en le forçant à marcher sur une surface en métal surchauffé, sur laquelle il se levait naturellement sur les deux pattes arrières et sautillait pour éviter de se brûler les plantes des pieds. En même temps, le maître chantait une mélodie à l'accordéon ou au violon. Avec le temps, l'ours développait un reflexe pavlovien: chaque fois qu'il entendait la mélodie respective, il se levait sur les pattes arrières et «dansait» de peur qu'il ne se brûlât pas les plantes des pieds.

Il semble que la danse de l'ours dressé soit apparu dans la période féodale, doublant celle avec le masque d'ours. Il n'a rien à voir avec la pantomime de l'ours considérée comme sacrée dans l'ancienne culture des Carpates, étant plutôt un spectacle (mais acquérant, avec le temps, certaines valences magiques). Ce sont les gitans qui ont répandu cette activité dans toute l'Europe, une partie d'entre eux se spécialisant et devenant des gitans montreurs d'ours. Il paraît que les derniers ours dressés ont été confisqués aux gitans de Bulgarie en 1993, mais la possibilité qu'ils existent encore dans des zones isolées des Balkans n'est pas exclue.

Si la danse avec l'ours dressé est cruelle et plutôt un spectacle, celle avec des masques / costumes d'ours est plus évidemment placée dans la sphère du symbolisme sacré: symbole du triomphe de la vie sur la mort, à cause de son sommeil hivernal, l'ours est devenu aussi un symbole du renouvellement du temps. Le masque de l'ours renvoie aussi à des rituels daciques qui supposaient le revêtement rituel d'une peau d'ours pour le renforcement du liaison symbolique avec Zalmoxis (Romulus Vulcănescu, Măștile populare, Ed. Științifică, Bucarest, 1970). Toutes ses possibles significations, la plupart pré-chrétiennes, font de la «Danse de l'ours» de Covrești-Olari un «texte» d'autant plus difficile à interpréter. Et d'autant plus atypique dans son contexte: celui de la peinture extérieure d'une église orthodoxe. La diversité de la mythologie de la peinture la rend d'autant plus intéressante: à préserver, à regarder et à étudier.

Dumitru Gorzo

1975 Ieud, Maramureș / *Ieud, Maramureș*
1997 Universitatea de Arte București / *Université des Arts Bucarest*

Expoziții personale – selecție / *Expositions personnelles – sélection*:
2010 «Wunderkabinett», Laika, București / «*Wunderkabinett», Laika, Bucarest.*
2009 «Core», Slag Gallery, New York City, USA / *«Core», Slag Gallery, New York City, E.-U.*
«Cartea Sudată», cu Ilies Gorzo, CNDB, București,România / «*Cartea Sudată», avec Ilies Gorzo, CNDB, Bucarest, Roumanie*
2008 «In the Corner of My Eye», Slag Gallery New York City, USA / *«In the Corner of My Eye», Slag Gallery New York City, E.-U.*
2007 «Short Stories of Gorzo» Atelier am Eck, Dusseldorf, Germania / «*Short Stories of Gorzo» Atelier am Eck, Dusseldorf, Allemagne*
2006 «Indian Lava & Ritz Mood Guru Presents Salve Fiat Romuli Parva Nepos», MNAC, București și Muzeul Brukenthal, Sibiu, România / «*Indian Lava & Ritz Mood Guru Presents Salve Fiat Romuli Parva Nepos», MNAC, Bucarest et Musée Brukenthal, Sibiu, Roumanie*
2005 «Mr. President is a Sexual Object», Galeria HT003, București, România / *«Mr. President is a Sexual Object», Galerie HT003, Bucarest, Roumanie*
2004 «Redscoperirea Frumuseții Nudului», Galeria H'art, București, România / *«Redescoperirea Frumusetii Nudului», Galerie H'art, Bucarest, Roumanie*
«Dilitdotcom – Simptome ale Mitului Contemporan», Galeria Anaid,

București, România / *«Dilitdotcom – Simptome ale Mitului Contemporan», Galerie Anaid, Bucarest, Roumanie*

Expoziții de Grup – selecție / *Expositions de groupe – sélection:*
2009 «That's All Folks», Stadthalle, Bruges, Belgium, curator Jerome Jacobs & Michel Dewilde / *«That's All Folks», Stadthalle, Bruges, Belgique, curateur Jerome Jacobs & Michel Dewilde*
«Without Hintersinn», Official Side Event for 11th Istanbul Biennial, Istanbul, Turkey / *«Without Hintersinn», Evénement Parallèle Officiel pour la 11e Biennale d'Istanbul, Istanbul, Turquie*
2007 «Plus Zwei», MKM Museum Küppersmühle, Duisburg, Germany / *«Plus Zwei», MKM Museum Küppersmühle, Duisburg, Allemagne*
2005 «Offset», Plan B Gallery, Romania, Austria, Italy, Germany / *«Offset», Plan B Gallery, Roumanie, Autriche, Italie, Allemagne*
2004 «Romanian Artists (and not only) love Ceaușescu's Palace?», Romanian National Museum of Contemporary Art, Bucharest, Romania / *«Romanian Artists (and not only) love Ceaușescu's Palace?», Musée National Roumain de l'Art Contemporain, Bucarest, Roumanie*

Ecaterina Vrana

Data și locul nașterii / *Date et lieu de naissance*: 18 iunie 1969, Constanța / *18 juin 1969, Constanța*

Studii / *Études*:
1997 Academia de Artă, clasa Sorin Ilfoveanu / *Académie d'Art, classe Sorin Ilfoveanu*

Premii / *Prix*:
1994 Premiul pentru pictură al fundației Dominus / *Prix pour la peinture de la Fondation Dominus*

Expoziții personale – selecție / *Expositions personnelles – sélection*:
2007 Oameni de aproape, Palatul Mogoșoaia / *Oameni de aproape, Palais Mogoșoaia*
1997 Institutul Francez București / *Institut Français de Bucarest*
1993 Universitatea din Freiburg / *Université de Freiburg*

Expoziții de grup – selecție / *Expositions de groupe – sélection:*
2010 «Zoomania», Muzeul Național de Artă Contemporană, București / *«Zoomania», Musée National d'Art Contemporain, Bucarest*
2009 De la Bucuresti la Paris – o panoramă a artei românești, Paris Druot Montaigne / *De la București la Paris – o panoramă a artei românești, Paris Druot Montaigne*
2008 Tîrgul de Arte Foarte Frumoase, Sala Dalles, București / *Tîrgul de Arte Foarte Frumoase, Salle Dalles, Bucarest*
2007 One could see the modernity self, Stedelijk Museum – Lier, Belgia / *One could see the modernity self, Stedelijk Museum – Lier, Belgique*
2006, 2007, 2008, 2009 «Zilele culturii aromâne» Muzeul de Artă

Constanța / *«Zilele culturii aromâne» Musée d'Art Constanța*
2006 Eastwards, Arte Fiera, Bologna / *Eastwards, Arte Fiera, Bologne*
2005 Portret, Palatul Mogoșoaia / *Portret, Palais Mogoșoaia*
2004 Muzeul de Artă din Durango, Spania / *Musée d'Art de Durango, Espagne*
1997 Ad hoc, Muzeul Ludwig, Budapesta /*Ad hoc, Musée Ludwig, Budapest*
1995 Vertrauen ins Bild, Institutul Goethe, București / *Vertrauen ins Bild, Institut Goethe, Bucarest*
1994 Academia de artă, Budapesta / *Académie d'art, Budapest*

Lucrări de artă monumentală / *Travaux d'art monumental*
2003 Pui, pui, pui!, Timișoara / *Pui, pui, pui!, Timișoara*

Catalog / *Catalogue:*
2007 Mi s-a arătat, Palatul Mogoșoaia / *Mi s-a arătat, Palais Mogoșoaia*

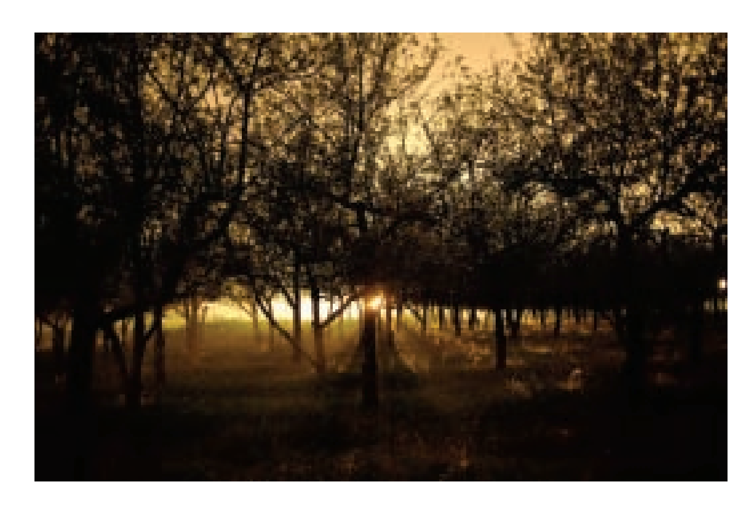
Lucrări în colecții publice: Muzeul Ludwig, Budapesta, MNAC București / *Oeuvres dans des collections publiques: Musée Ludwig, Budapest, MNAC Bucarest*
Lucrări în colecții particulare din România, Olanda, Elveția, Germania, S.U.A / *Oeuvres dans des collections privées de Roumanie, Hollande, Suisse, Allemagne, E.U.*

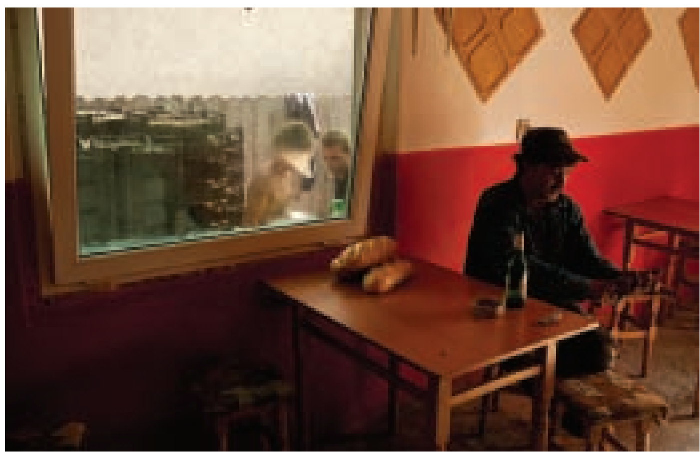
Dragoș Lumpan

Studii / *Études*:
2000 Licență în Imagine de film și TV, Facultatea de Film, (Universitatea de Artă Teatrală și Cinematografică «Ion Luca Caragiale» – București) / *Licence en Image de film et télévision, Faculté de Film (Université d'Art Théâtral et Cinématografique «Ion Luca Caragiale» – Bucarest)*

Premii și burse de studii – selecție / *Prix et bourses d'études – sélection*:
2009 Premiul al treilea la European Central Bank Annual Photography Award «Romania» / *Troisième prix à l'European Central Bank Annual Photography Award «Romania»*
2003 Bursă în Italia pentru proiectul: «Perspectiva dinamică a sacrului» / *Bourse en Italie pour le projet: «Perspectiva dinamică a sacrului»*
2001 Premiul pentru fotografie la Târgul Internațional de Arte Vizuale / *Prix pour la photographie à la Foire Internationale des Arts Visuels*
1999 Premiul I pentru fotografie la Festivalul UATC – CineMAiubit; la același festival filmul «Promo» a fost premiat pentru cea mai bună regie / *Prix I pour la photographie au Festival UATC – CineMAiubit; au même festival, le film «Promo» a été lauréat pour la meilleure mise en scène*
1997 Premiul I pentru fotografie la Festivalul UATC – CineMAiubit / *Prix I pour la photographie au Festival UATC – CineMAiubit*

Expoziții personale – selecție / *Expositions personnelles – sélection:*
2010 «Urși și alte măști» – ICR Szeged / *«Urși și alte măști» – ICR Szeged;*
2009 «Urși și alte măști» – ICR Londra și București / *«Urși și alte măști» – ICR Londres et Bucarest*
2008 «Urși și alte măști» – Veneția / *«Urși și alte măști» – Venise*
2007 «Sihastria Putnei» în USA (New York, Washington, Boston, Dartmouth, San Francisco), Luxemburg, România (Sibiu) / *«Sihastria Putnei» aux E.-U. (New York, Washington, Boston, Dartmouth, San Francisco), Luxembourg, Roumanie (Sibiu)*
2006 «Fotografii mișcate» – Galeria Posibilă, București / *«Fotografii mișcate» – Galerie Posibilă, Bucarest*

1998 «Grafisme» – LeClub, București / *«Grafisme» – LeClub, Bucarest*

Expoziții de grup – selecție / *Expositions de groupe – sélection*:
2010 Annual Photography Award România, ECB, Muzeul național de artă contemporană, București / *Annual Photography Award Romania, ECB, Musée national d'art contemporain, Bucarest*
2009 Annual Photography Award România, ECB, Frankfurt / *Annual Photography Award Romania, ECB, Frankfurt*
2008 «Muntele Atos» – Londra / *«Muntele Atos» – Londres*
2006 – 2007 Expoziția de grup itinerantă și execuțiile foto pentru campania vizuală «Sibiu 2007 capitală culturală europeană» / *Exposition de groupe itinérante et les exécutions photo pour la campagne visuelle «Sibiu 2007 capitală culturală europeană».*

Alte proiecte și / sau activități / *D'autres projets et / ou activités*:
Director de fotografie pentru lung metrajul «Tancul» și alte scurt metraje. / *Directeur de photographie pour le long-métrage «Tancul» et pour d'autres courts-métrages.*
Publicații în reviste / *Des publications dans des magazines*:
Colaborări cu revista «National Geographic» România. / *Il collabore avec le magazine «National Geographic» Roumanie.*

Publicații în cărți / *Des publications dans des livres*:
2006: Autor al fotografiilor din albumul «Chipuri de viață monahală» – realizate la Mânastirea Sihastria Putnei / *Auteur des photos de l'album «Chipuri de viață monahală», réalisé au Monastère Sihastria Putnei*
Fotografii în mai multe albume editate de Mânastirea Stavropoleos și în alte albume de artă. / *Des photos dans de plusieurs albums édités par le Monastère Stavropoleos et dans d'autres albums d'art.*

Colecții / *Colections:*
Fotografii în colecții publice și particulare. / *Des photographies dans des collections publiques et privées.*

Ștefan Rusu

Ștefan Rusu (1964, Kâietu, Moldova) este artist vizual și curator stabilit la Chișinău, Moldova și București, România. Agenda sa artistică și curatorială este strâns legată de procesele și schimbările survenite în societățile post-socialiste. Rusu s-a format ca artist vizual iar ulterior și-a extins practica și laboratorul creativ prin elaborarea și producerea proiectelor curatoriale, editarea programelor TV, producerea filmelor experimentale, a documentarelor, reportajelor și filmelor în format TV. Din anul 2000 este implicat în evoluția Centrului pentru Arta Contemporană – (KSA:K), Chișinău (*www.art.md*) în cadrul căruia dezvoltă proiecte curatoriale și inițiative artistice. Începând cu anul 2005, este editor-șef al proiectului televizat AlteArte produs de Centrul (KSA:K). În 2005–06 a urmat Programul Curatorial în cadrul Institutului de Artă Contemporană Stichting DE APPEL din Amsterdam, unde a co-produs proiectul *Mercury in Retrograde* (*www.deappel.nl*).

Printre proiectele sale notabile se număra Apartamentul Deschis realizat în 2009 la Chișinău care este o replică la scara reală a unui apartament de tip socialist (*http://www.rhiz.eu/artefact–49172–en.html*) și Block89 realizat în 2010 în cadrul proiectului KNOT din Warsovia (*www.knotland.net*). Proiectele sale curatoriale recente includ *Mold-Golia* – artă video din Moldova prezentată în cadrul *Czechpoint* – expoziție și festival de artă politică la Galeria NOD din Praga și Muzeul de Artă Zilina (Slovacia); *Old-New Routes* – artă video din Asia Centrală prezentată la Galeria Arsenal (Bialystok, Polonia 2007) și BizArt Center (Shanghai, Chinaî2008). În 2008 a curatorial proiectul *RO-MD-Moldova* în două scenarii – care și–a propus să investigheze comparat situația actuală și contextele social–politic și economic din cele două Moldove (Regiunea Moldova din România și actuala Republica Moldova). În acest context, proiectul cercetează rețeaua multistratificată de asemănări și diferențe între cele două regiuni, elaborând și viitoare scenarii contra–ficționale ale societăților în chestiune. (*www.art.md/2008/ro_md.html*).

În 2010 a făcut o resedință artistică la Centre International d'Accueil et d'Echanges des Récollets, Paris unde a realizat proiectul – *Drifting Identity Station* (*www.driftingidentitystation.com*), în cursul acestui an urmează o resedință în SUA în cadrul programului *ARTSLINK* unde face o o cercetare și un schimb de experiență în cadrul programul curatorial de la California College of the Arts din San Francisco.

*Stefan Rusu (1964, Kâietu, Moldavie) est un artiste visuel et curateur établi à Chișinău, Moldavie et à Bucarest, Roumanie. Son agenda artistique et d'expositions est étroitement lié aux processus et aux changements survenus dans les sociétés post-socialistes. Rusu s'est formé comme artiste visuel, et ensuite il a étendu sa pratique et son laboratoire créatif par l'élaboration et la production des projets d'expositions, par l'édition de programmes de télévision, par la production des films expérimentaux, des documentaires, des reportages et des films au format télévision Depuis l'an 2000 il est impliqué dans l'évolution du Centre pour l'Art Contemporain – (KSA:K), Chișinău (*www.art.md*) où il développe des projets d'expositions et des initiatives artistiques. Depuis 2005, il est éditeur en chef du projet télévisé AlteArte, produit par le Centre pour l'Art Contemporain (KSA:K). En 2005–'06, il a suivi le Programme d'exposition à l'Institut d'Art Contemporain Stichting DE APPEL d'Amsterdam, où il a produit le projet* Mercury in Retrograde *(*www.deappel.nl*).*

*Parmi ses projets notables : Apartamentul Deschis « appartement ouvert «, réalisé en 2009 à Chișinău, qui est une réplique grandeur nature d'un appartement de type socialiste (*http://www.rhiz.eu/artefact-49172-en.html*) et Block89, réalisé en 2010 dans le cadre du projet KNOT de Warsovie (*www.knotland.net*). Ses projets récents comme commissaire comprennent* Mold-Golia *– art vidéo de la Moldavie, présenté dans le cadre de* Czechpoint *– exposition et festival d'art politique à la Galerie NOD de Prague et le Musée d'Art Zilina (Slovacia);* Old / New Routes *– art vidéo de l'Asie Centrale présenté à la Galerie Arsenal (Bialystok, Polonia / 2007) et BizArt Center (Shanghai, Chine / 2008). En 2008 il a été le commissaire du projet* RO-MD / Moldova *dans deux scénarii – qui a proposé une investigation comparative de la situation actuelle et des contextes sociaux-politiques et économique des deux Moldavies (La région Moldavie en Roumanie ainsi que l'actuelle République de la Moldavie). Dans ce contexte, le projet investit le réseau pluristratifié de similitudes et de différences entre les deux régions, élaborant aussi de futurs scénarios contre-fictionnels des sociétés en question. (*www.art.md/2008/ro_md.html*).*

En 2010 il a été en résidence artistique au Centre International d'Accueil et d'Echanges des Récollets, Paris, où il a réalisé le projet – Drifting Identity Station *(*www.driftingidentitystation.com*). Cette année, il poursuit une résidence aux Etats-Unis, dans le cadre du programme* ARTSLINK*, où il s'occupe de la recherche et il fait une échange d'expérience dans le cadre du programme de l'exposition du California College of the Arts de San Francisco.*

NADINA PASCARIU

Prin ochii copiilor
Par les yeux des enfants

Am avut bucuria de a mă întâlni cu mai mulți elevi de la școlile din Horezu, Costești și Vaideeni – cu care am mers împreună în frumoasele excursii organizate de ghidul nostru și artist el însuși, membru al echipei de proiect. În aceste excursii – expediții culturale, mai multe monumente istorice și de artă din cele 3 localități, dar și încântarea naturii, ne-au inspirat pe toți în diverse acte de creație, mai ales plastică (desen, pictură, modelaj), dar nu numai. Cu lucrările celor aproximativ 50 de elevi – de la clasa I până la clasa a XII-a –, am organizat o primă expoziție la liceul din Horezu în luna aprilie și urmează și altele după începerea noului an școlar, în fiecare dintre școlile participante. Cât despre fresca Ursarilor de pe fațada bisericii din Olari, tema a fost preluată divers, de la impresia bisericii în sine până la diferite gânduri despre urși și ursari.

J'ai eu la joie de rencontrer plusieurs élèves des écoles de Horezu, Costești et Vaideeni – qui m'ont accompagnée dans les belles excursions organisées par notre guide, lui-même artiste, membre de l'équipe du projet. Dans ces excursions – des expéditions culturelles – plusieurs monuments historiques et d'art des 3 localités, tout comme le charme de la nature, nous ont inspiré dans des divers actes de création, surtout plastique (dessin, peinture, modelage), mais pas seulement. Avec les oeuvres d'une cinquantaine d'élèves – de la classe I jusqu'à la XIIe –, nous avons organisé une première exposition au lycée de Horezu en avril et d'autres suivront après la rentrée, dans chacune des écoles participantes. Quant à la fresque des gitans montreurs d'ours de la façade de l'église d'Olari, le thème a été rendu de diverses façons, de l'impression de l'église-même jusqu'à différentes interprétations au sujet des ours et des gitans montreurs d'ours.

Biserica Covrești
L'église Covrești

Tehnică / *Technique*: colaj / *collage*
Autori / *Auteurs*: eleve de la clasele I și a II-a de la școlile din Horezu (Lic. C. Brâncoveanu) și din Vaideeni (Șc. I–VIII Luca Solomon) / *des élèves des classes I et II des écoles de Horezu (Lycée C. Brâncoveanu) et de Vaideeni (École I–VIII Luca Solomon)*

HOREZU: Roxana CIOCÎRLAN, I A / Diana ȘTEFAN, I A / Bianca DUMITRESCU, I B / Aida GÎNJU, I B / Cristina CRÎNGUȘ, I C / Nicoleta ROBU, I C / Lavinia BÎRLOGEANU, II A / Ana-Maria ȘUIU, II A / Andreea MILOSTEANU, II C / Lavinia MIUȚĂ, II C

VAIDEENI: Ana APOSTOLOIU, I A / Ionela Carmina ȘANDRU, I A / Casandra SPERACHE, I B / Maria CÎRCIU, II   Daniela JIANU, II

Ursari
Les montreurs d'ours

Tehnică / *Technique*: ulei, pânză / *huile, toile*
Autor / *Auteur*: Ioana GIUBEGA, X C
(Lic. C. Brâncoveanu din Horezu) / *(Lycée C. Brâncoveanu de Horezu)*

Visul unui urs
Le rêve d'un ours

Tehnică / *Technique*: acrilice, carton / *acryliques, carton*
Autor / *Auteur*: Giulia ROBERT, VII B
(Lic. C. Brâncoveanu din Horezu) / *(Lycée C. Brâncoveanu de Horezu)*

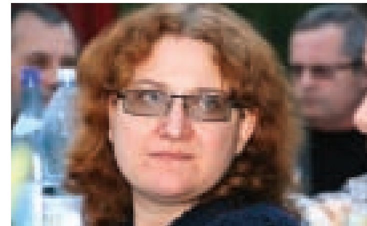
Echipa de proiect / *L'équipe du projet*

Nicoleta Rață

Richard Edwards

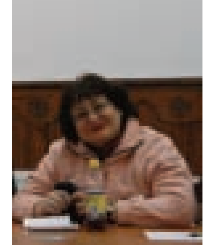

Laurențiu Ciocîrlan

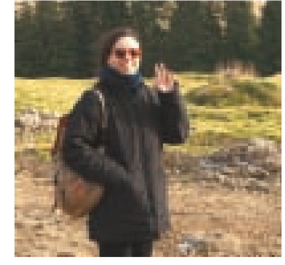

Liviu Buzec

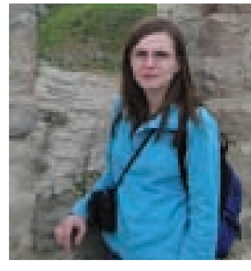

Iaromira Popovici

Mihai Oroveanu

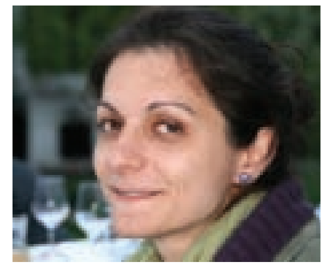

Eugen Săvulescu

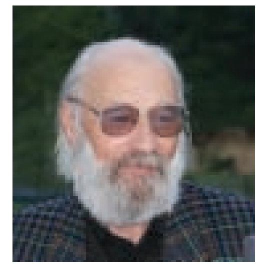

Irina Oberlander

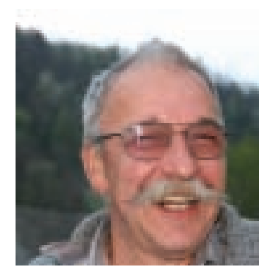

Nadina Pascariu

Ania Moldoveanu

Constantin Nițu

Odeta Catană

Romero Andronic

Arpad Zachi

Dumitru Gorzo

Dragoș Lumpan

Ecaterina Vrana

Ștefan Rusu